

Π.4.3.7 Πρόσθετο ψηφιακό υλικό για τη διδασκαλία της
Ελληνικής Γλώσσας: Ψηφιοποίηση Αρχείου Γεωργακά

Τίτλος:

«I need a hero»

Περιγραφικός υπότιτλος:

«Εκδοχές του ήρωα σε παλαιότερα και νεότερα κείμενα»

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΠΑΝΤΖΑΡΕΛΑΣ

Θεσσαλονίκη 2015

γλώσσαν νωμᾶν

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΕΘΝΙΚΩΝ ΙΔΡΥΜΑΤΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΓΛΩΣΣΑ (EFNL)
ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΦΟΡΕΩΝ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗΣ ΓΛΩΣΣΟΜΑΘΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ (ALTE)

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΕΡΓΟΥ

ΠΡΑΞΗ: «Διαμόρφωση Μεθοδολογίας Ψηφιακής Διαμόρφωσης των σχολικών βιβλίων και έντυπου εκπαιδευτικού υλικού για τα Γλωσσικά μαθήματα, Ψηφιακή Διαμόρφωση των σχολικών βιβλίων για τα Γλωσσικά μαθήματα, Αναζήτηση και Προσαρμογή πρόσθετου Εκπαιδευτικού υλικού για τα μαθήματα της Ελληνικής Γλώσσας» (MIS: 296442) – (υπ’ αριθμ. 11736/12-08-2010 Απόφαση Ένταξης στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση» του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων)

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: Ι.Ν. ΚΑΖΑΖΗΣ

ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ: Π.4.3.7. Πρόσθετο ψηφιακό υλικό για τη διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας: Ψηφιοποίηση Αρχείου Γεωργακά.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΙ ΠΑΡΑΔΟΤΕΟΥ: ΕΥΗ ΜΗΤΡΟΥΣΗ & ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ: ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

<http://www.greeklanguage.gr>

Καραμασούνα 1 – Πλατεία Σκρα Τ.Κ. 55 132 Καλαμαριά, Θεσσαλονίκη

Τηλ.: 2313 331500, Φαξ: 2313 331502, e-mail: centre@komvos.edu.gr

Α. ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Τίτλος

I need a hero

Περιγραφικός υπότιτλος

Εκδοχές του ήρωα σε παλαιότερα και νεότερα κείμενα

Δημιουργός

Παναγιώτης Παντζαρέλας

(Προτεινόμενη) Τάξη

Α΄ Λυκείου

Χρονολογία

Οκτώβριος 2015

Διαθεματικό

Ναι

Εμπλεκόμενα γνωστικά αντικείμενα

Αρχαία Ελληνικά

Προτεινόμενη Χρονική διάρκεια

18(-20) διδακτικές ώρες

Προϋποθέσεις υλοποίησης για δάσκαλο και μαθητή

Η διδακτική αυτή πρόταση δεν απαιτεί ούτε από την πλευρά των διδασκόντων ούτε από την πλευρά των μαθητών και των μαθητριών συγκεκριμένες προϋποθέσεις για την υλοποίησή της. Η εξοικείωση, ωστόσο, με την ομαδοσυνεργατική διδασκαλία τόσο από τον/την εκπαιδευτικό όσο και από τους μαθητές και τις μαθήτριες θα διευκόλυνε την εφαρμογή της. Συγχρόνως, ο/η εκπαιδευτικός θα την διεκπεραιώσει αποτελεσματικότερα, αν φροντίσει να έχει μια σχετικά ολοκληρωμένη εποπτεία των μεσαιωνικών κειμένων, όπως επίσης αν έρθει έγκαιρα σε επαφή με τον κόσμο των υπερηρώων, ώστε να μην πελαγώσει από τις πιθανές γνώσεις των μαθητών και των μαθητριών σχετικά με αυτούς. Χρήσιμη σε κάθε περίπτωση θα ήταν η δυνατότητα

κεντρικής προβολής είτε στο τμήμα είτε στην αίθουσα υπολογιστών, σε περίπτωση που επιλεγεί οι παρουσιάσεις των ομάδων να γίνουν ψηφιακά και πολυτροπικά.

Η πρόταση διδακτικής αξιοποίησης στηρίζεται

—

Η πρόταση διδακτικής αξιοποίησης αντλεί

—

B. ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ/ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι μαθητές και οι μαθήτριες θα μελετήσουν διάφορες εκδοχές του ήρωα από την ελληνική γραμματεία, αρχαία και μεσαιωνική, καθώς και από την παγκόσμια. Θα εντοπίσουν τα χαρακτηριστικά τους, θα σχολιάσουν την κοινωνία στην οποία δρουν και τους τρόπους με τους οποίους η αφήγηση κατασκευάζει τον ήρωα. Έτσι, στην αρχική φάση του σεναρίου θα έρθουν σε επαφή με το κλασικό ιλιαδικό πρότυπο του ήρωα, τον Αχιλλέα, ενώ κατόπιν θα μελετήσουν τη μερική αλλαγή του ηρωικού παραδείγματος, όπως αυτό αναδεικνύεται σε ορισμένους μεσαιωνικούς ήρωες. Στην επόμενη φάση θα ασχοληθούν με τους υπερήρωες του 20ού και 21ου αι. και θα συζητήσουν την εξέλιξη του ήρωα σε υπερήρωα. Αμέσως μετά θα καταπιαστούν με την έννοια του αντιήρωα και τον πιο εμβληματικό από αυτούς, τον Δον Κιχώτη. Στην τελευταία φάση του σεναρίου θα συνθέσουν ένα δικό τους κείμενο, προσπαθώντας να απαντήσουν στο ερώτημα: «Τί είναι για εμάς ο ήρωας;».

Γ. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ανάγκη των ανθρώπων για ήρωες είναι διαχρονική, καθώς και η επιθυμία τους το ηρωικό ιδεώδες να γίνει αφήγηση «τερπνή τε και ωφέλιμη» που θα ευχαριστεί αλλά και θα διδάσκει «κλέα ανδρών» (Ωστόσο, τί γίνεται με τις γυναίκες;). Στην ελληνική παράδοση και γραμματεία η παραπάνω διαπίστωση μάς είναι αρκετά οικεία, καθώς ποικίλες εκδοχές ηρώων, άλκιμων ή οξυδερκών, έκαναν την εμφάνισή τους τουλάχιστον από τον 8ο αι. π.Χ. με όχημα τους δακτυλικούς (άλλως ηρωικούς)

στίχους της επικής ποίησης. Τα έπη αυτά, που επίσης ονομάζονται και ηρωικά, «έχουν ως βασικό τους περιεχόμενο τα ένδοξα κατορθώματα ηρώων (κλέα ἀνδρῶν)» (Πόλλκας). Τέτοιου είδους αφηγήσεις δεν περιορίζονται φυσικά στον ελληνικό χώρο· αντίθετα, καλύπτουν πιθανότατα όλες τις παραδόσεις και εκτείνονται σε ένα μεγάλο χρονικό διάστημα που ξεκινά από τον αρχαιότερο όλων, τον βαβυλωνιακό-ασσυριακό Γκιλγκαμές, και φτάνει έως τον λατίνο Αινεία ή τον ακόμη νεότερο, αγγλικό Beowulf.

Οι ήρωες μπορεί να ανήκουν στη σφαίρα της φαντασίας, αλλά δεν προσλαμβάνονταν πάντα και μόνο ως πρόσωπα της μυθοπλασίας και της τέχνης. Είναι γνωστό πως για τους νέους της κλασικής εποχής οι ομηρικοί ήρωες αποτελούσαν πρότυπα προς μίμηση, ενώ ο Αλέξανδρος, που αποκλήθηκε Μέγας, είχε ως πρότυπο τον απόλυτο ομηρικό ήρωα, τον Αχιλλέα. Ο Κακριδής επισημαίνει πως «ό,τι μεγάλο κατορθώνουν οι Έλληνες μέσα στην ιστορική τους πορεία προτιμούν να το παρουσιάσουν ως επίτευγμα των μυθικών τους ηρώων» (Κακριδής 1986, 62). Έτσι, η αθηναϊκή δημοκρατία καταξιώνεται χάρη στον Θησέα, τον εθνικό ήρωα των Αθηναίων. Επισημαίνει, ακόμη, λίγο παρακάτω: «Οι ποιητές, με την επίγνωση πως δίνουν υποδείγματα ζωής, ανασταίνουν πλήθος ηρωικές μορφές που πραγματώνουν όλες τις αρετές ενός ανθρώπου που αξίζει να λέγεται άνθρωπος» (Κακριδής 1986, 71).

Ο ήρωας δεν είναι, όμως, μονάχα εκείνος που πολύ συχνά εμφανίζει «υπεράνθρωπες», σωματικά ή νοητικά, δυνάμεις και που γίνεται ηγέτης μιας ομάδας ανθρώπων, μιας πόλης, ενός έθνους. Ηρωας αποκαλείται, κυρίως από τα σύγχρονα μέσα μαζικής ενημέρωσης, και ο «καθημερινός» άνθρωπος που για μια στιγμή δρα για λίγο πέραν των ορίων της καθημερινότητάς του και στη συνέχεια επιστρέφει σε αυτήν. Και στην αρχαιότητα «ηρωικές τιμές απένειμαν οι Αθηναίοι και σε όσους είχαν πέσει στον Μαραθώνα πολεμώντας τους Πέρσες. Το ίδιο έγινε και με όσους είχαν σκοτωθεί στις Πλαταιές και σε άλλες μάχες» (Κακριδής 1986, 81-82).

Βέβαια, στον άμετρο σύγχρονο κόσμο, που αποζητά διακαώς και καταναλώνει μαζικά ήρωες, ούτε αυτοί φαίνεται πως πληρούν τις προϋποθέσεις του ηρωικού ιδανικού. Έτσι, η αναζήτηση ηρώων, στο επίπεδο των οποίων μπορεί να αναχθεί ο καθένας από εμάς, μετατράπηκε σε λατρεία για τους υπερήρωες, όταν η βιομηχανία του κινηματογράφου ανακάλυψε τα έντυπα σχέδια και τα μετέτρεψε σε κινούμενα, παράγοντας ένα νέο είδος ηρώων που ξεφεύγουν από τα ανθρώπινα μέτρα και προσεγγίζουν τα θεϊκά. Ενδιάμεσα σε όλα αυτά, βέβαια, έκανε την εμφάνισή του ο αντιήρωας, άλλοτε ως μια γελοιοποιημένη και γκροτέσκα μορφή ήρωα, άλλοτε εμπορούμενη με αρετές και αξίες εντελώς ασύμβατες με αυτές του αρχετυπικού ήρωα.

Η διδακτική αυτή πρόταση φιλοδοξεί, στον βαθμό που αυτό είναι εφικτό σε μια σχολική αίθουσα, να προβληματίσει τους έφηβους μαθητές και μαθήτριες για την υπόσταση του ήρωα, για τις κοινωνίες και τις ιστορικές συνθήκες που παράγουν ήρωες και να εγείρει συζητήσεις για τις ηρωικές μορφές τόσο του παρελθόντος όσο και του παρόντος.

Δ. ΣΚΕΠΤΙΚΟ-ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΤΟΥΣ

Γνώσεις για τον κόσμο, αξίες, πεποιθήσεις, πρότυπα, στάσεις ζωής

Με τη διδασκαλία του σεναρίου επιδιώκουμε οι μαθητές και οι μαθήτριες:

- να στοχαστούν πάνω στην έννοια του ήρωα και των διαφόρων εκδοχών του.
- να αναρωτηθούν τί είναι αυτό που καθορίζει από εποχή σε εποχή και από κοινωνία σε κοινωνία το ηρωικό ιδεώδες.
- να αναρωτηθούν ποια διαχρονική ανάγκη υπαγορεύει στους ανθρώπους την κατασκευή ηρώων.
- να αναλογιστούν τί είναι για τον σύγχρονο έφηβο ο ήρωας.

Γνώσεις για τη λογοτεχνία

Με τη διδασκαλία του σεναρίου επιδιώκουμε οι μαθητές και οι μαθήτριες:

- να έρθουν σε επαφή με τους ρητορικούς τρόπους και τις αφηγηματικές τεχνικές που μετέρχεται η αφήγηση για να κατασκευάσει ή να παρωδήσει τον ήρωα.
- να σχολιάσουν τα διαφορετικά κειμενικά (επική ποίηση, πεζογραφία, κόμικς) και αφηγηματικά (λογοτεχνικά, κινηματογράφος) είδη που αναδεικνύουν τις ηρωικές μορφές.

Γραμματισμοί

Με το τέλος του σεναρίου επιδιώκουμε οι μαθητές και οι μαθήτριες:

- να κατανοούν παλαιότερα κείμενα, σχετικά δυσπρόσιτα γλωσσικά.
- να κατανοούν τις συνάφειες που αναπτύσσονται μεταξύ πολύ διαφορετικών κειμένων μεταξύ τους, γραμμένων σε διαφορετικές εποχές και διαφορετικές κοινωνίες.
- να συνεργάζονται μεταξύ τους για την επίτευξη ενός στόχου.
- να διακρίνουν χαρακτηριστικά του ήρωα και να αναρωτηθούν πώς ορίζεται το ηρωικό πρότυπο σε διαφορετικές εποχές και διαφορετικές κοινωνίες.
- να διακρίνουν τη δυνατότητα της αφήγησης να κατασκευάζει και να παρωδεί ήρωες.
- να αναρωτηθούν για τη σχέση εικόνας και λόγου.
- να αναλογιστούν τί είναι ηρωικό σήμερα και να εκφράσουν την προσωπική τους γνώμη για το τί είναι ο ήρωας.

Διδακτικές πρακτικές

Η διδακτική πρόταση στηρίζεται σχεδόν αποκλειστικά στη μέθοδο της ομαδοσυνεργατικής διδασκαλίας, στην οποία οι ομάδες διαβάζουν αποσπάσματα, συνεργάζονται, συγκεντρώνουν το υλικό τους και παρουσιάζουν στην ολομέλεια τη δουλειά τους. Η μέθοδος αυτή προκρίνεται, καθώς θεωρείται πως μέσα από τη συνεργασία και την επικοινωνία των μαθητών και των μαθητριών τα αποτελέσματα είναι συνήθως καλύτερα. Δεν υπάρχει η ψευδαίσθηση πως η διδακτική πρόταση θα

αποφύγει τη μετωπική διδασκαλία· δεν υπάρχει άλλωστε και λόγος· σε ορισμένες περιπτώσεις πιθανότατα να χρειαστεί, κυρίως στην ενασχόληση με τα μεσαιωνικά κείμενα ή/και με τον αντήρωα. Ο/Η εκπαιδευτικός θα πρέπει, επίσης, κάποιες φορές να οργανώσει και να ταξινομήσει τα συμπεράσματα των ομάδων σχετικά με τα χαρακτηριστικά του ήρωα, την εξέλιξή του στον χρόνο και στον χώρο, την αλλαγή του ηρωικού παραδείγματος, τον ρόλο που παίζει το ιστορικό και κοινωνικό συγκείμενο στην κατασκευή του ήρωα κ.ά.

Ε. ΛΕΠΤΟΜΕΡΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

Αφετηρία

Δεν νομίζω πως υπάρχει αμφιβολία ότι η εφηβική είναι η κατεξοχήν ηλικία για την αναζήτηση ηρωικών προτύπων. Είναι η εποχή κατά την οποία τα δωμάτια των παιδιών είναι γεμάτα με αφίσες από εγχώρια και ξένα πρότυπα. Αυτό δεν σημαίνει φυσικά πως κάθε πρότυπο διαθέτει κάτι το ηρωικό. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, αν υπάρχει μια ηλικία στην οποία συναντάται μια ισχυρή πίστη στον ηρωισμό, είναι αυτή, η ηλικία των μαθητών και των μαθητριών μας. Έτσι κι αλλιώς, μέσα από ποικίλα ερεθίσματα, αναγνωστικά ή κινηματογραφικά, αλλά και μέσα από την κατακλυσμένη από εικόνες καθημερινότητά τους (ας σκεφτούμε, για παράδειγμα, ανθρώπους που έσωσαν θαλασσοπνιγμένους πρόσφυγες με κίνδυνο τη δική τους ζωή), οι έφηβοι έρχονται σε επαφή με διάφορες εκφάνσεις του ηρωικού στοιχείου. Μια τέτοια διδακτική πρόταση, λοιπόν, μπορεί να καλύπτει και τα ενδιαφέροντα πολλών μαθητών και μαθητριών και να τους/τις δώσει έτσι τη δυνατότητα να εκφραστούν για κάτι που αισθάνονται πως το κατανοούν εν μέρει και πως τους/τις αφορά.

Σύνδεση με τα ισχύοντα στο σχολείο

Σύμφωνα με την πρόταση και του [Προγράμματος Σπουδών για την Α΄ Λυκείου](#) που προκρίνει τη θεματική ή ειδολογική οργάνωση της ύλης, η διδακτική αυτή πρόταση δομείται θεματικά, εστιάζοντας στη μελέτη ενός συγκεκριμένου θέματος στη

διαχρονία του αλλά και μέσα από τις διαφορετικές εκδοχές του. Οι μαθητές και οι μαθήτριες της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, άλλωστε, έρχονται σε επαφή μέσα από τα Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας –και όχι μόνο από αυτά (ας μην ξεχνάμε τα ομηρικά έπη στις πρώτες τάξεις του Γυμνασίου αλλά και το μάθημα της Ιστορίας)– με ηρωικές μορφές, σπουδαιούς ή λιγότερο σπουδαιούς ήρωες, τυπικούς αλλά και απλούς ανθρώπους που ηρωοποιήθηκαν, ιστορικούς ή εντελώς μυθικούς, άτομα ή ομάδες ανθρώπων, άνδρες ή γυναίκες (π.χ. «Μπολιβάρ», «Ο Τάκη-Πλούμας», «Της Δέσπως», ο Διγενής σε διάφορες εκδοχές, ο Μέγας Αλέξανδρος μέσα από τη *Φυλλάδα*, οι ηρωικοί Μεσολογγίτες από τα *Απομνημονεύματα* του Κασομούλη, ο Κολοκοτρώνης στα δικά του *Απομνημονεύματα*), αλλά και με περιπτώσεις αντηρώων, όπως ο Δον Κιχώτης ή ο Παπαθανάσης της *Πολιορκίας* του Α. Κοτζιά. Τέλος, τα μισά σχεδόν από τα κείμενα που έχουν επιλεγεί για την υλοποίηση αυτής της πρότασης (*Ιλιάδα*, *Φυλλάδα του Μεγαλέξανδρου*, *Ο Δον Κιχώτης*), καθώς και τη λογοτεχνική περσόνα του Διγενή, τα διδάσκονται οι μαθητές και οι μαθήτριές μας ήδη από το Γυμνάσιο και στην πρώτη τάξη του Λυκείου.

Αξιοποίηση των ΤΠΕ

Η διδακτική πρόταση δεν απαιτεί ιδιαίτερη αξιοποίηση των ΤΠΕ. Σε κάθε περίπτωση, χρήσιμο θα είναι το διαδίκτυο ως πηγή άντλησης πληροφοριών. Ο/Η εκπαιδευτικός ας προσέξει οι πληροφορίες αυτές να είναι όσο το δυνατόν αξιόπιστες. Επίσης, κάποιο πρόγραμμα παρουσιάσεων μπορεί να κάνει πιο εύληπτες και ίσως πιο ευφάνταστες τις ομαδικές παρουσιάσεις. Οι εκπαιδευτικοί, πάντως, θα πρέπει να είμαστε προσεχτικοί, ώστε η μορφή των παρουσιάσεων να μην αποβαίνει εις βάρος του περιεχομένου.

Κείμενα

A. Νεοελληνικής λογοτεχνίας

—

B. Δημόδους ελληνικής γραμματείας

[Διγενής Ακρίτης](#)

[Διήγησις του Αχιλλέως](#)

[Διήγησις Βελισαρίου](#)

[Η Φυλλάδα του Μεγαλέξαντρου](#)

Γ. Αρχαίας ελληνικής γραμματείας

Ομήρου Ιλιάδα

Δ. Μεταφρασμένης ξενόγλωσσης λογοτεχνίας

[Λογοτεχνικά κείμενα σχολικών εγχειριδίων](#)

ΚΝΛ Α' Λυκείου

Μιχαήλ Θερβάντες, [Ο Δον Κιχώτης](#)

Διδακτική πορεία

1η ώρα: Εισαγωγή στον ήρωα

Ξεκινάμε στην ολομέλεια μια πρώτη συζήτηση, ζητώντας από τους μαθητές και τις μαθήτριες να σκεφτούν αρχικά ποιο θεωρούν το σύγχρονο πρότυπο του ήρωα ή της ηρωίδας και να το αιτιολογήσουν. Να ονομάσουν, αν γνωρίζουν, πραγματικά πρόσωπα που είτε θεωρούνται σήμερα ήρωες (π.χ. αγωνιστές της ελληνικής επανάστασης) ή άλλα που για μια στιγμή της ζωής τους προέβησαν σε μια πράξη ηρωική. Να αναφέρουν, εφόσον γνωρίζουν, κάποια αφήγηση, ανεξαρτήτως είδους, που αφορά αυτούς τους ήρωες. Να επισημάνουν, στη συνέχεια, από τον χώρο της μυθοπλασίας λογοτεχνικούς ή κινηματογραφικούς ήρωες που θαυμάζουν και να αρχίσουν μια πρώτη καταγραφή των χαρακτηριστικών του ήρωα ή της ηρωίδας, είτε πρόκειται για ένα μυθοπλαστικό πρόσωπο είτε για πραγματικό. Να κάνουν, τέλος, μια πρώτη συζήτηση σχετικά με την ανάγκη των ανθρώπων, των κοινωνιών και των πολιτισμών να εφευρίσκουν ήρωες και να αναρωτηθούν αν η ανάγκη αυτή είναι διαχρονική και αν εξαπλώνεται σε όλες τις παραδόσεις και κοινωνίες.

Εφόσον ο/η εκπαιδευτικός δει ανταπόκριση από τους μαθητές και τις μαθήτριες και θεωρήσει πως έχει νόημα, ας αφιερώσει μία επιπλέον ώρα σε αυτήν την εισαγωγική ενότητα.

2η-3η ώρα: Ο αρχετυπικός ήρωας στην ομηρική αρχαιότητα

Ξεκινάμε τις επόμενες δύο ώρες να διερευνούμε τις εκδοχές του ήρωα με μια αρχετυπική μορφή στη δυτική γραμματεία, τον ομηρικό Αχιλλέα. Χωρίζουμε την ολομέλεια σε ομάδες και μοιράζουμε δύο αποσπάσματα από την *Ιλιάδα*. Ο/Η εκπαιδευτικός ας τα μοιράσει στις ομάδες με όποιο τρόπο επιθυμεί, είτε από ένα είτε και τα δύο. Το πρώτο απόσπασμα από τη [ραψωδία Τ \(364-398\)](#) αφορά την προετοιμασία του Αχιλλέα πριν μπει στη μάχη και το δεύτερο από τη [ραψωδία Φ \(1-33\)](#) ένα μέρος από την αριστεία του. Οι μαθητές τα διαβάζουν και προσπαθούν να διερευνήσουν την ομηρική εκδοχή του ήρωα μέσα από κάποια από τα ακόλουθα ερωτήματα.

Στο πρώτο παράθεμα επικεντρωνόμαστε στην περιγραφή του ήρωα, εξωτερική και συναισθηματική, στην προετοιμασία του πριν τη μάχη και στα αντικείμενα που τον πλαισιώνουν, όπως επίσης στους ρητορικούς τρόπους με τους οποίους ο ποιητής επιλέγει να τον φωτίσει, π.χ. τα επίθετα που τον χαρακτηρίζουν και τις εκτεταμένες παρομοιώσεις. Μερικές ερωτήσεις που μπορούμε να θέσουμε στους μαθητές και τις μαθήτριές μας είναι οι εξής:

- Πώς περιγράφεται η συναισθηματική κατάσταση του ήρωα πριν τη μάχη; Γιατί;
- Γιατί περιγράφεται με τόση λεπτομέρεια η προετοιμασία του Αχιλλέα;
- Ποια είναι τα αντικείμενα που τον πλαισιώνουν; Γιατί; Τί προμηθούν; (Την πολεμική του αριστεία.)
- Ποιος έφτιαξε την πανοπλία και την ασπίδα του Αχιλλέα; Τί σημαίνει αυτό για τον ήρωα; (Οι θεοί συνδράμουν μονάχα ήρωες.)

- Με ποιους τρόπους αναδεικνύεται ο ήρωας; Να εντοπιστούν ειδικότερα τα επίθετα που τον χαρακτηρίζουν, οι εκτεταμένες παρομοιώσεις που τον εξυψώνουν, η λάμψη που τον περιβάλλει και η λάμψη που εκπέμπει ο ίδιος, η οποία περιλαμβάνει μάλιστα όλα τα γνωστά ουράνια σώματα (φεγγάρι, άστρα, ήλιος), η ρώμη που τον ξεχωρίζει από τους υπόλοιπους Αχαιούς.

Στο δεύτερο παράθεμα επικεντρωθήκαμε στην καθαυτό αριστεία του Αχιλλέα: στην πολεμική του ικανότητα που είναι απίθανο να περιοριστεί ή να ανασταλεί, τον φόβο που προκαλεί στους αντιπάλους του, την ακόρεστη δίψα του για φόνο και αίμα. Ο/Η εκπαιδευτικός μπορεί, αν θέλει, να αναζητήσει διαφορετικό απόσπασμα από την αριστεία του Αχιλλέα στην ίδια ραψωδία. Μερικές ερωτήσεις που μπορούμε να θέσουμε στους μαθητές και τις μαθήτριές μας είναι ενδεικτικά:

- Πώς αναδεικνύεται η πολεμική ικανότητα του ήρωα; Με πόσους αντιμάχεται; Ποια είναι τα όπλα του;
- Να εντοπίσετε λέξεις και φράσεις που τονίζουν τη δίψα του ήρωα για αίμα.
- Πώς συμβάλλουν οι εκτεταμένες παρομοιώσεις στην ανάδειξη της αριστείας του Αχιλλέα;
- Πώς περιγράφονται οι αντίπαλοι του Αχιλλέα; Γιατί;

Οι ομάδες απαντούν σε αυτές ή και άλλες ερωτήσεις και παρουσιάζουν σε ένα σύντομο κείμενο, που θα γραφεί κατόπιν ομαδικής δουλειάς, τα συμπεράσματά τους σχετικά με τον ήρωα. Μέσα από τα δύο παραθέματα, λοιπόν, μπορούμε να οδηγηθούμε σε μια πρώτη διαπίστωση για τον ομηρικό ήρωα: πρόκειται για έναν πολεμικό ήρωα που αναδεικνύεται κατεξοχήν μέσα σε πολεμικές σκηνές όπου και αριστεύει.

Ο Λάμπρος Πόλκας [σημειώνει](#) σχετικά για τις αριστείες: «Στόχος του *άγαθοῦ* και του *ἀρίστου* είναι να αποδειχθούν ανώτεροι από όλους τους άλλους. Η επιδίωξή τους για διάκριση και υπεροχή εκφράζεται με το ρήμα *ἀριστεύω* (συμπεριφέρομαι ως άριστος, με γενναιότητα στη μάχη, ή είμαι ο καλύτερος). Διάσημες είναι οι

συμβουλές που έδιναν οι πατέρες στους νεαρούς πολεμιστές που ξεκινούσαν για τον πόλεμο της Τροίας (ο Πηλέας στον Αχιλλέα και ο Ιππόλοχος στον Γλαύκο, Λ 784 ≈ Ζ 208): *να είναι πάντα πρώτος στην παλληκαριά [αἰὲν ἀριστεύειν] και να τους ξεπερνάει όλους.*

Στην πλειοψηφία τους, εξάλλου, οι περισσότερες σκηνές μάχης δεν είναι συλλογικές αλλά αριστείες: διαδοχικά, δηλαδή, ανδραγαθήματα, με τα οποία ένας μαχητής, κυριευμένος από πολεμικό μένος, αποκτά σχεδόν υπεράνθρωπη δύναμη και σαρώνει ό,τι συναντά στο πέρασμά του».

Επομένως, μερικά από τα συμπεράσματα που μπορούμε να συναγάγουμε είναι και τα εξής:

- Το ηρωικό ιδεώδες μοιάζει να προκύπτει από το άμετρο θάρρος του ήρωα και την άσβεστη επιθυμία του να εξολοθρεύσει όσο γίνεται περισσότερους αντιπάλους.
- Τον ήρωα, λοιπόν, χαρακτηρίζει η γενναιότητα, η επιμονή αλλά και η έπαρση και η αλαζονεία.
- Ο ομηρικός ραψωδός υπερτονίζει με επίθετα, παρομοιώσεις, υπερβολές και άλλους ρητορικούς τρόπους τον ήρωα στην προσπάθειά του να τον αναδείξει.
- Οι ανώνυμοι αντίπαλοι μοιάζουν ανίκανοι να σταματήσουν τον πολεμικό ήρωα (το ίδιο θα συμβεί αργότερα και με τους επώνυμους).
- Η προετοιμασία του ήρωα πριν τη μάχη περιγράφεται με λεπτομέρεια αναδεικνύοντας την αξία του.
- Η πολεμική του εξάρτηση είναι θεόθεν κατασκευασμένη, όπως αρμόζει σε έναν τέτοιο ήρωα.

Μπορούν, επομένως, οι ομάδες συνεργατικά να προσπαθήσουν στο τέλος του δώρου, εφόσον επαρκεί ο χρόνος, να συγκεντρώσουν τα βασικά χαρακτηριστικά του ήρωα με τη χρήση ενός επεξεργαστή κειμένου.

4η-6η ώρα: Οι ιστορικοί ήρωες στον ελληνικό Μεσαίωνα

Στις επόμενες έξι με επτά διδακτικές ώρες το κέντρο της προσοχής μας θα αποτελέσει ο ήρωας στη μεσαιωνική δημόδη γραμματεία. Στόχος μας είναι να συνεχίσουμε να αναζητούμε το ηρωικό ιδεώδες και τα χαρακτηριστικά του ήρωα, αλλά και ό,τι τον διαφοροποιεί από τον ομηρικό ήρωα, με τον οποίο ασχοληθήκαμε τις δύο προηγούμενες ώρες.

Η επισκόπηση του μεσαιωνικού ήρωα θα χωριστεί σε δύο φάσεις. Στην πρώτη φάση, για τις ανάγκες αυτής της διδακτικής πρότασης, θα μελετηθούν δύο ήρωες που βασίζονται σε ιστορικά πρόσωπα, ο Μέγας Αλέξανδρος και ο βυζαντινός στρατηγός του Ιουστινιανού, Βελισάριος. Στη δεύτερη φάση θα διερευνήσουμε τον ήρωα και τα χαρακτηριστικά του με αφορμή δύο μυθολογικούς ήρωες, τον Αχιλλέα και τον Διγενή Ακρίτη.

Στο πρώτο από τα δύο τρίωρα που θα αφιερώσουμε στους μεσαιωνικούς ήρωες θα αξιοποιήσουμε το παραινετικό ποίημα [Διήγησις Βελισαρίου](#) (περί τα τέλη του 14ου αι.) και την επονομαζόμενη [Φυλλάδα του Μεγαλέξαντρου](#) (τέλη 17ου αι.). Ο Βελισάριος υπήρξε ο σπουδαιότερος στρατηγός του αυτοκράτορα Ιουστινιανού που βασίλευσε τον 6ο αι. Επομένως, καλό είναι να έχουμε υπόψη μας πως τον πραγματικό Βελισάριο από αυτόν της *Διήγησις* χωρίζουν οχτώ περίπου αιώνες.

Περίληψη

Στη *Διήγησις* ο Βελισάριος καλείται από τον Ιουστινιανό να περιτειχίσει την Κωνσταντινούπολη μέσα σε έναν χρόνο. Αν και ο Βελισάριος φέρνει εις πέρας το δύσκολο αυτό επίτευγμα, πέφτει σε δυσμένεια εξαιτίας του φθόνου των αριστοκρατών της Κωνσταντινούπολης που τον διαβάλλουν στον αυτοκράτορα. Ο στρατηγός φυλακίζεται για τρία χρόνια και τυφλώνεται ελαφρά. Ο Ιουστινιανός, όταν η αυτοκρατορία βρίσκεται σε δύσκολη στιγμή, ανακαλεί τον Βελισάριο, ο οποίος σώζει την αυτοκρατορία ανακαταλαμβάνοντας πολλές επαρχίες, ενώ στο τέλος φτάνει μέχρι την Αγγλία την οποία και κυριεύει. Ωστόσο, αν και επιστρέφει πίσω θριαμβευτής, οι συκοφαντίες συνεχίζονται και ο Βελισάριος τυφλώνεται ολοκληρωτικά. Όταν η αυτοκρατορία θα δεχτεί επίθεση από τους Πέρσες, ο λαός ζητά από τον αυτοκράτορα τον τυφλό στρατηγό ως διοικητή του

στρατεύματος. Συμβιβαστική λύση δίνεται και επιλέγεται ο γιος του Βελισάριου Αλέξιος, ο οποίος καταφέρνει να σώσει την αυτοκρατορία από τους Πέρσες. Στο τέλος, η φήμη του τυφλού στρατηγού έχει φτάσει στα πέρατα της οικουμένης και γι' αυτό πολλοί τον επισκέπτονται στην Κωνσταντινούπολη. Όταν βλέπουν την κατάντια του, τυφλός να ζητιανεύει στηριγμένος σε ένα μπαστούνι, κλαίνει από συμπόνια και οργίζονται με τον βασιλιά. Στην κατακλείδα, ο ποιητής διακρίνει το βασικό ελάττωμα των Ρωμαίων, τον φθόνο και τη διχόνοια, και μάλιστα προβλέπει την τελική υποδούλωσή τους στους Αγαρηνούς.

Σύμφωνα με τον Beck, «δεν χωρεί αμφιβολία ότι το περιεχόμενο του τραγουδιού αυτού ελάχιστη σχέση έχει με τον πραγματικό Βελισάριο, τον νικητή Βανδάλων, Περσών και Γότθων. Αυτά που διατηρήθηκαν στο τραγούδι από την πραγματική ζωή του Βελισάριου είναι τελείως γενικά: η αυτοκρατορική ανάθεση της αρχηγίας στον πόλεμο, η περιστασιακή δυσμένεια, ο εκ νέου διορισμός του και η θριαμβική πομπή στην Κωνσταντινούπολη» (Beck 1989, 242).

Η Φυλλάδα του Μεγαλέξαντρου. Διήγησις Αλεξάνδρου του Μακεδόνα είναι μια πεζή διασκευή του 17ου αι. παλαιότερων διασκευών που βασιζόνταν στο ελληνιστικό μυθιστόρημα του 3ου αι. του Ψευδο-Καλλισθένη, το οποίο άσκησε τεράστια επίδραση.¹ Ο συγγραφέας του μυθιστορήματος «κατόρθωσε να δημιουργήσει έναν φανταστικό κόσμο, όπου κυριαρχεί ένας μυθικός ήρωας που αποτελεί πρότυπο του ήρωα γενικά, των ορίων του μεγέθους και της δύναμης που πρέπει να έχει ένας ήρωας (Merkelbach), και καταξίωσε τον ήρωα αυτόν ως ιστορικό-μυθικό ιδανικό για γενιές Ελλήνων ως τα νεότερα χρόνια» (Beck 1989, 73). Οι διασκευές ήταν πολλές και δημοφιλέστατες στην εποχή τους, ενώ η *Φυλλάδα* γνώρισε πάνω από πενήντα επανεκδόσεις από την πρώτη της έκδοση μεταξύ 1670-1682 (πρώτη σωζόμενη

¹ Για το *Μυθιστόρημα του Μεγάλου Αλεξάνδρου*, τις μεταγενέστερες επεξεργασίες, τη διάδοση και τον συγκρητισμό που χαρακτηρίζει αυτές τις μελλοντικές μεταμορφώσεις βλ. στον Κόμβο για την Ελληνική Γλώσσα την ενότητα «Μακεδονία εν μύθοις φθεγγομένη» που επιμελήθηκε η Δήμητρα Μήττα και πιο συγκεκριμένα την υποενότητα «[Ζει ο βασιλιάς Αλέξανδρος; 2. Το μυθιστόρημα του Μεγάλου Αλεξάνδρου](#)».

έκδοση 1750) έως τον Μεσοπόλεμο, αποτελώντας ένα αξεπέραστο λαϊκό ανάγνωσμα (Κεχαγιόγλου 2003, 86).

Η *Φυλλάδα*, βέβαια, ελάχιστη σχέση έχει με την πραγματικότητα και την ιστορική μορφή του μακεδόνα βασιλιά. Εδώ συμφύρονται ο χριστιανικός Θεός με το Δωδεκάθεο και τους αιγύπτιους θεούς, οι Αμαζόνες με τους Πέρσες και τους Ρωμαίους, η κόλαση με τη νήσο των Μακάρων, οι ζώομορφοι άνθρωποι με τα ανθρωπόμορφα ζώα. Ο Παντελής Μπουκάλας την χαρακτηρίζει ως ένα «γοητευτικό παραμύθι» και συνεχίζει: «Ελάχιστοι κόκκοι ιστορικά τεκμηριωμένης αλήθειας κατόρθωσαν να χωρέσουν και να στριμωχτούν ανάμεσα στους θρύλους και τα απίστευτα κατορθώματα του Μακεδόνα. Ο οποίος, αρχής γενομένης είναι, κατά τη διήγηση, Αιγύπτιος, γιος του βασιλέως Νεκτεναβού που, φευγάτος από τη χώρα του, χρησιμοποίησε τα μαγικά του τεχνάσματα, και βεβαίως τον πόθο του, για να υπηρετήσει ερωτικώς την Ολυμπιάδα που “ήτον πολλά πικραμένη οπού δεν έκανε παιδίον”. Ο Αλέξανδρος λοιπόν εκστρατεύει και κατανικά τους αντιπάλους του, οι οποίοι συνήθως κατοικούν το χώρο του υπερφυσικού...» ([Μπουκάλας](#) 1993).

Έχοντας υπόψη αυτά τα εισαγωγικά στοιχεία για τα δύο κείμενα, μοιράζουμε στις ομάδες ορισμένα αποσπάσματα από αυτά που βρίσκονται στο περιβάλλον της [Δημόδους Γραμματείας](#) του ΚΕΓ και δουλεύουμε παράλληλα πάνω στους δύο ήρωες. Από τη *Διήγηση Βελισαρίου* προτείνονται, ανάλογα και με τον αριθμό των ομάδων, οι στίχοι [1-64](#) (η κατασκευή του τείχους της Πόλης και η συκοφαντία από τους αριστοκράτες) ή/και [151-208](#) (η ανακατάληψη της επαρχιών της αυτοκρατορίας και η κατάληψη της Αγγλίας) ή/και [466-579](#) (η επίσκεψη στον επαίτη Βελισάριο ανθρώπων που τον θαυμάζουν και το ηθικό δίδαγμα του ποιήματος). Από τη *Φυλλάδα* προτείνονται τα αποσπάσματα [11-12](#) «Περί της γεννήσεως του Αλεξάνδρου και της ανατροφής του» ή/και [114-115](#) «Θάνατος Αλέξανδρου». Μπορεί επίσης να αξιοποιηθεί και το σχετικό [απόσπασμα](#) από τα ΚΝΛ της Α΄ Λυκείου και σε κάθε περίπτωση το εκεί εισαγωγικό σημείωμα. Αν και ο/η εκπαιδευτικός διανέμει τα αποσπάσματα ανάλογα με τις ανάγκες του τμήματος, προτείνεται να μην περιοριστεί

μονάχα σε ένα από κάθε κείμενο, έτσι ώστε να έχουμε μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα για τον ήρωα και ό,τι τον χαρακτηρίζει. Μπορούν οι ομάδες να αναλάβουν από ένα διαφορετικό απόσπασμα για κάθε ήρωα. Στο τέλος, μετά τις παρουσιάσεις των ομάδων, προτείνεται να καταγράψουν συγκεντρωτικά τα χαρακτηριστικά του ήρωα και του ηρωικού ιδεώδους, όπως προκύπτουν από τα δύο κείμενα, και να συζητήσουν αν εντοπίζουν κάποιες αλλαγές σε σχέση με τον ομηρικό ήρωα.

Την πρώτη ώρα οι ομάδες διαβάζουν τα κείμενα και τις βοηθάμε, προσπαθώντας να τα εξομαλύνουμε γλωσσικά ή/και πραγματολογικά. Οι ομάδες κρατάνε τις πρώτες σημειώσεις σχετικά με το θέμα. Επίσης, ανατρέχουν σε πρότερες σχετικές γνώσεις, εφόσον έχουν, ή εναλλακτικά, μπορούν να ψάξουν στο διαδίκτυο πληροφορίες για τα ιστορικά πρόσωπα. Τη δεύτερη ώρα οι ομάδες ετοιμάζουν τις παρουσιάσεις τους σε έναν επεξεργαστή κειμένου. Εφόσον ο χρόνος είναι αρκετός, μπορούν κάποιες ομάδες να αρχίσουν τις παρουσιάσεις τους από τη δεύτερη ώρα. Κάποια από τα ερωτήματα στα οποία θα κληθούν να απαντήσουν μπορεί να είναι τα ακόλουθα:

- Πώς περιγράφεται η γέννηση του ήρωα (για τον Αλέξανδρο);
- Ποια είναι τα ανδραγαθήματα και οι ηρωικές τους πράξεις;
- Εκτός από τον ηρωισμό που επιδεικνύουν στο πεδίο των μαχών, διαθέτουν οι ήρωες άλλες ξεχωριστές ικανότητες;
- Ποια είναι η φήμη που έχουν; Πώς διαδίδεται;
- Πώς τους αντιμετωπίζουν οι άλλοι; Γιατί;
- Ποια είναι η αντίδραση των άλλων στον θάνατο του Αλέξανδρου και την κατάντια του Βελισάριου;
- Να εντοπίσετε στοιχεία υπερβολής και να σχολιάσετε αν αυτά συντελούν στη μυθοποίηση του ήρωα.
- Ποιο είναι το ηρωικό ιδεώδες που αναδεικνύεται με βάση τον συγκεκριμένο ήρωα;
- Ποια χαρακτηριστικά του ιστορικού προσώπου αναγνωρίζετε στον ήρωα;

- Υπάρχουν αποκλίσεις από το ιστορικό πρόσωπο όπως το γνωρίζετε; Μπορείτε να εντοπίσετε ορισμένες από αυτές;
- Γιατί, κατά τη γνώμη σας, οι άνθρωποι καταφεύγουν σε ήρωες άλλων εποχών; Ποια η ιστορική συγκυρία «αναγκάζει» τους αναγνώστες να καταφύγουν σε αυτούς τους ήρωες;
- Πώς το παρόν των κειμένων και των αναγνωστών επικοινωνεί με το παρελθόν των ηρώων;
- Μπορούν να σκεφτούν λόγους για τους οποίους η *Φυλλάδα* αποτέλεσε το best-seller δύο τουλάχιστον αιώνων; Γιατί η προσωπικότητα του Μεγάλου Αλεξάνδρου συγκινεί τόσο πολύ;²
- Τι μας λέει ο [πίνακας του David](#) για την απήχηση που γνώρισε η διήγηση που παρουσίαζε τον Βελισάριο ως τυφλό και επαίτη;

Την τρίτη ώρα οι ομάδες ξεκινούν ή ολοκληρώνουν τις παρουσιάσεις τους και συγκεντρώνουν τα χαρακτηριστικά του ήρωα (γενναιότητα και ευφυΐα για τον Αλέξανδρο, γενναιότητα, καρτερικότητα και υπομονή για τον Βελισάριο, και ό,τι άλλο φυσικά προκύψει). Εδώ θέλουμε να συζητηθεί με ποιους τρόπους κατασκευάζονται οι ήρωες και αποκτούν εντελώς μυθικά και μυθοπλαστικά χαρακτηριστικά, παρόλο που πρόκειται για ιστορικά πρόσωπα· επίσης, την ανάγκη των ανθρώπων να καταφύγουν σε ιστορικές φιγούρες με τις οποίες τους χωρίζουν

² Μια σχετική κατεύθυνση της έλξης που ασκούσε εκείνη την εποχή ο Αλέξανδρος μπορεί να δώσει η ευχή που [διατυπώνει](#) από το Άμστερνταμ στα μέσα περίπου του 18ου αι. ο ζαγορίτης έμπορος Ιωάννης Πρίγκος «Ασήκωσε, Θεέ μου, έναν άλλον Αλέξανδρον, ως τότε εκείνος τους Πέρσας έδιωξε από την Ελλάδα, έτζι και αυτόν τον τύραννον να τον διώξη, να λάμψη πάλα η χριστιανοσύνη στους τόπους της Ελλάδος καθώς και πρώτα κτλ.» (Ανδριώτης 1931, 852) ή η αναφορά του Τερτσέτη στον Κανάρη ότι, πριν από την επανάσταση, διάβαζε τη *Φυλλάδα* και έκλαιγε. Για όλα αυτά βλ. και Κ. Θ. Δημαράς, *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*, σ. 130-131. Εδώ μπορούμε να θυμίσουμε στους μαθητές και τις μαθήτριες μας πως σχετικά πρόσφατα ο Μέγας Αλέξανδρος αναδείχτηκε από μια τηλεοπτική εκπομπή και ύστερα από ψηφοφορία των τηλεθεατών «ο μέγιστος των Ελλήνων».

αιώνες και οι οποίες έδρασαν σε ιστορική και κοινωνική συγκυρία, όταν ο κόσμος ήταν εντελώς διαφορετικά διαμορφωμένος.³ Τέλος, δίνοντας έμφαση στις δύο τελευταίες ερωτήσεις, μπορούμε να συζητήσουμε για την πρόσληψη των ηρώων από τους μελλοντικούς αναγνώστες και εντέλει για τη μυθοποίηση αυτών των ιστορικών προσωπικοτήτων, που ξεπερνά κατά πολύ την ιστορική πραγματικότητα, και για τη δύναμη της αφήγησης να κατασκευάζει ηρωικές μορφές οι οποίες μπορεί να προσλαμβάνονται και ως πραγματικές.

7η-9η ώρα: Οι μυθοπλαστικοί ήρωες στον ελληνικό Μεσαίωνα

Τις επόμενες τρεις ώρες θα καταπιαστούμε με δύο άλλους ήρωες της μεσαιωνικής γραμματείας, εντελώς μυθοπλαστικούς αυτήν τη φορά. Πρόκειται, από τη μια, για έναν ήρωα που έχει την καταγωγή του στην ομηρική αρχαιότητα, τον Αχιλλέα, που όμως, στη βυζαντινή συνάφεια και υπό την ισχυρή επίδραση της παράδοσης των ιπποτικών μυθιστορημάτων, αποκτά εντελώς νέα χαρακτηριστικά και από την άλλη τον Διγένη Ακρίτη ή, κατ' άλλους, Ακρίτα, πιθανότατα τον πιο χαρακτηριστικό ήρωα της (υστερο)μεσαιωνικής ελληνικής δημώδους και λόγιας γραμματείας, η απήχηση του οποίου ξεπέρασε τα σύνορα του τότε ελληνόφωνου κόσμου.

Η [Αχιλλήϊδα ή Διήγησις του Αχιλλέως](#) (14ος-15ος αι.) εξιστορεί τα κατορθώματα του Αχιλλέα, του γιου του βασιλιά των Μυρμιδόνων, και τον έρωτά του με μια νεαρή βασιλοπούλα.

Περίληψη

Ο Αχιλλέας από μικρός αναδεικνύεται ως παιδί-θαύμα τόσο στη μόρφωση όσο και στις πολεμικές τέχνες. Η ομορφιά του, επίσης, είναι απaráμιλλη. Καταφέρνει πολύ νέος ακόμα,

³ Βλ., για παράδειγμα, τί λέει ο Beck σχετικά με τον Βελισάριο: «Η τάση αυτή του λαού [να παραμένει νηφάλιος και να προτείνει στις δύσκολες ώρες τον σωστό αρχηγό] μας μετατοπίζει στην εποχή των Παλαιολόγων, στα τελευταία δηλαδή χρόνια της αυτοκρατορίας. Και δεν αποκλείεται το ποίημα να αποσκοπεί στην προβολή ορισμένων συγκεκριμένων γεγονότων της εποχής δίνοντάς τους έκφραση στη μορφή του θρυλικού Βελισάριου». (Beck 1989, 243).

και χωρίς να τον αναγνωρίσει κανείς, να κερδίσει σε μια κονταρομαχία που διοργάνωσε ο πατέρας του, ο βασιλιάς. Αργότερα, με δώδεκα παλικάρια –πρωτοπαλικάρό του ο Πάτροκλος– αντιμετωπίζει με επιτυχία τις εχθρικές επιθέσεις. Σε μια από τις εκστρατείες του ερωτεύεται μια βασιλοπούλα, την Πολυξένη, η οποία, όμως, θα ενδώσει μόνο μετά την προσωπική παρέμβαση του προσωποποιημένου Έρωτα. Όταν την απαγει, τον κυνηγούν τα αδέρφια της, αλλά τελικά η σύγκρουση επισφραγίζεται με τον γάμο των ερωτευμένων. Ακολουθούν τα ερωτικά παιχνίδια και τα κατορθώματα του ήρωα, όπως ο δαμασμός ενός λιονταριού, μέχρι τον αρχικό θάνατο της Πολυξένης και τον κατοπινό του Αχιλλέα.

Όπως φαίνεται και από την περίληψη, ελάχιστη σχέση έχει ο ομηρικός με τον μεσαιωνικό Αχιλλέα. Στην πραγματικότητα η *Αχιλλίδα* είναι ένα ακόμα «ιπποτικό» μυθιστόρημα, είδος διαδεδομένο τόσο στη δυτική Ευρώπη όσο και στη βυζαντινή αυτοκρατορία. Μονάχα τα ονόματα των δύο ομηρικών ηρώων έχουν αποσπαστεί από την αρχαιότητα και έχουν ενταχθεί κατά τα άλλα σε ένα γνώριμο, υστερομεσαιωνικό περιβάλλον.

Η περίπτωση του [Διγενή Ακρίτη](#) είναι πιο γνωστή. Πρόκειται για ένα ηρωικό ή επικό ποίημα, όπως έχει χαρακτηριστεί, το οποίο αφηγείται τα κατορθώματα του Βασιλείου Διγενή που υπήρξε φύλακας των συνόρων, της άκρης δηλαδή της αυτοκρατορίας –γι’ αυτό και Ακρίτης– και επομένως μια συνισταμένη όλων εκείνων των στρατιωτών που στους τελευταίους αιώνες της αυτοκρατορίας κάλυπταν μια ζωτική της ανάγκη.

Περίληψη

Το ποίημα ξεκινάει με τον πατέρα του Διγενή, έναν σαρακηνό αμρά της Συρίας, που εκστρατεύει εναντίον της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Πιάνει αιχμάλωτη μια νεαρή κοπέλα από την οικογένεια των Δουκάδων. Τα αδέρφια της μάχονται για να την πάρουν πίσω και στο τέλος, αμράς και αιχμάλωτη, καταλήγουν σε γάμο, ενώ ο πρώτος βαφτίζεται χριστιανός. Καρπός του γάμου είναι ο Βασίλειος, ο επονομαζόμενος και Διγενής, καθώς προέρχεται από δύο διαφορετικά γένη, αραβικό και ρωμαϊκό. Ο Διγενής, λοιπόν, σε πολύ νεαρή ηλικία καταφέρνει να δείξει τις δυνάμεις του, σε μεγάλο βαθμό υπεράνθρωπες (πιάνει πουλί που πετά, σκοτώνει λιοντάρι και δράκο με τρία κεφάλια). Όταν ερωτεύεται, θα τα βάλει με όλη

την οικογένεια της αγαπημένης του που δεν τον θέλει για γαμπρό, αλλά στο τέλος αναγνωρίζουν τις ικανότητές του και συναινούν στον γάμο. Τα πολεμικά κατορθώματα συνεχίζονται και είναι πολυάριθμα και εντελώς παραμυθικά. Τα χρόνια περνάνε και ο Διγενής αποφασίζει να εγκατασταθεί κοντά στον ποταμό Ευφράτη, όπου χτίζει μια πανέμορφη κατοικία με πύργους, κήπους και παραδείσια φύση καθώς και τον τάφο του. Ο Διγενής στο τέλος αρρωσταίνει και είναι ετοιμοθάνατος. Υπενθυμίζει στους στρατιώτες του τα κατορθώματά του και ζητά από τη γυναίκα του να μην τον ξεχάσει και να μην βρει άλλον άντρα. Ο Άγγελος του θανάτου έρχεται να τον πάρει και η γυναίκα του πεθαίνει μαζί του.

Γενικά στον Διγενή, όπως σημειώνει ο Στυλιανός Αλεξίου, «όλα χρησιμεύουν στην έξαρση της παλικαριάς του ήρωα που κατορθώνει μόνος να αντιμετωπίσει τους κινδύνους και να εξοντώσει ή να εξευτελίσει τους αντιπάλους του. Το “ευτυχισμένο τέλος” των μυθιστορημάτων λείπει. Στη θέση του έχουμε το ηρωικό στοιχείο του πρόωρου θανάτου: ο Διγενής δεν γερνά, αλλά και κανείς αντίπαλος δεν θα ήταν σε θέση να τον σκοτώσει» (Αλεξίου 1990, 87). Και με την ακριτική ποίηση, όπως συνέβαινε και με τους ήρωες της αρχαιότητας, ο ακροατής ή ο αναγνώστης «είχε την εντύπωση ότι αυτά που άκουε ή διάβαζε ήταν ένα “record of fact”» (Αλεξίου 1990, 86).

Σε αυτό το τρίωρο, λοιπόν, όπως ακριβώς και στο προηγούμενο, εξετάζουμε παράλληλα τους δύο αυτούς μεσαιωνικούς μυθοπλαστικούς ήρωες. Άλλωστε, έχει επισημανθεί πως ο Αχιλλέας και ο Διγενής έχουν πολλά κοινά σημεία και πως η *Αχιλλήίδα* στηρίζεται εν μέρει στη μεσαιωνική επική ποίηση: «το παιδί-θαύμα με την αφάνταστη δύναμη, που νικά όλους τους μεγάλους ήρωες, η αρπαγή της γυναίκας, ο δαμασμός του λιονταριού, ο πρόωρος θάνατος της συζύγου, ο πρόωρος θάνατος του ήρωα. [...] Παρ’ όλα αυτά [...] στο έπος του Ακρίτα τα κοινά αυτά στοιχεία δεν έχουν αποσπαστεί από το ιστορικό τους πλαίσιο, τους αγώνες δηλαδή στα σύνορα του Ευφράτη, ενώ στην *Αχιλλήίδα* έχουν μεταφερθεί σε μια αχρονική, ρομαντική, αυλική ατμόσφαιρα [...]» (Beck 1989, 211). Μοιράζουμε στις ομάδες αποσπάσματα

από τα δύο κείμενα και διερευνούμε κι εδώ την εκδοχή του ήρωα και του ηρωικού ιδεώδους.

Από την *Αχιλλήίδα* προτείνεται να διανεμηθούν οι στίχοι [108-123](#) (η περιγραφή του ήρωα και η απaráμιλλη ομορφιά του) ή/και οι στίχοι [124-161](#) (η πρώτη ανδραγαθία του ήρωα σε νεαρή ηλικία) ή/και οι στίχοι [1303-1358](#) (το ερωτικό τραγούδι του Αχιλλέα προς την αγαπημένη του και η ερωτική συνεύρεση). Από τον *Διγενή Ακρίτη* προτείνεται να μελετηθούν οι στίχοι [836-913](#) (το ερωτικό τραγούδι του Διγενή στην κόρη και η κλοπή της) ή/και [1606-1694](#) (η εγκατάσταση στον Ευφράτη, η κατασκευή της κατοικίας του και ο θαυμασμός των παλικαριών του) ή/και οι στίχοι [1695-1786](#) (η ανάμνηση των ανδραγαθημάτων του Διγενή, οι συμβουλές προς τους στρατιώτες και τη γυναίκα του και ο θάνατος του Διγενή). Ο/Η εκπαιδευτικός μπορεί να αξιοποιήσει από τα ΚΝΛ της Α΄ Λυκείου και το ακριτικό τραγούδι «[Η αρπαγή της γυναίκας του Διγενή](#)», ενδεικτικό της υπερβολικής έως υπεράνθρωπης δύναμης από την οποία διακατέχεται ο Διγενής, αλλά και του παραμυθικού στοιχείου που διέπει εν γένει την ακριτική ποίηση. Η διαδικασία που ακολουθείται είναι ακριβώς ίδια με αυτή του προηγούμενου τρίωρου. Κάποια από τα ερωτήματα στα οποία θα κληθούν να απαντήσουν οι μαθητές/τριες μπορεί να είναι τα ακόλουθα:

- Πώς περιγράφεται ο Αχιλλέας; Να εντοπιστούν τα επίθετα και τα σχήματα λόγου (κυρίως παρομοιώσεις και υπερβολές): τί επιτυγχάνεται με τη χρήση τους;
- Ποια είναι τα ανδραγαθήματα των ηρώων;
- Εκτός από τον ηρωισμό που επιδεικνύουν στο πεδίο των μαχών, διαθέτουν οι ήρωες άλλες ξεχωριστές ικανότητες;
- Ποια είναι η σχέση των ηρώων με τις γυναίκες; Γιατί, κατά τη γνώμη σας, οι ήρωες είναι προσκολλημένοι σε μία μόνο γυναίκα;⁴ Μήπως, εκτός από το

⁴ Στον *Διγενή* βλέπουμε τον ήρωα να συνευρίσκεται ερωτικά και με την αμαζόνα Μαξιμώ. Αυτό δεν τον εμποδίζει να γυρίσει αμέσως μετά στη γυναίκα του που τον δέχεται πρόθυμα. Σε κάθε περίπτωση,

χαρακτηριστικό της γενναιότητας, διαθέτουν και ηθική αρετή; Ή μήπως σε έναν ήρωα αξίζει ένας σφοδρός έρωτας και μία μονάχα γυναίκα να σταθεί δίπλα του;

- Πώς σχολιάζετε τον Αχιλλέα και τον Διγενή ως κνηγούς του έρωτα; Συνάδει η εικόνα τους αυτή με το ηρωικό πρότυπο;
- Αχιλλέας-Βρισηίδα και Αχιλλέας-Πολυξένη: συγκρίνετε τα δύο ζευγάρια και την εμμονή των ηρώων με τις δύο γυναίκες (εγωισμός και τιμή vs έρωτα).
- Συγκρίνετε τον Αχιλλέα με τον αντίστοιχο ομηρικό ήρωα: ποιες είναι οι συγκλίσεις και ποιες οι αποκλίσεις που διακρίνετε;
- Ποια ανάγκη οδήγησε τον άγνωστο ποιητή της *Αχιλλείδας* να δώσει τον πρωταγωνιστικό ρόλο σε έναν ομηρικό ήρωα;
- Γιατί, κατά τη γνώμη σας, ένας ακρίτης αποκτά τέτοια ηρωικά χαρακτηριστικά; Πώς εντάσσεται ένα τέτοιο ποίημα στα ιστορικά και κοινωνικά συμφραζόμενα της εποχής;
- Σχολιάστε πώς για τον Διγενή η ερωτική κατάκτηση μοιάζει ως ένα ακόμη ανδραγάθημα.
- Να σχολιάσετε τα υπερβολικά και υπεράνθρωπα ανδραγαθήματα των ηρώων, κυρίως του Διγενή, και να εξηγήσετε πώς συμβάλλουν στη μυθοποίησή του.
- Με ποιους τρόπους επιχειρεί ο ανώνυμος ποιητής να προκαλέσει τη συγκίνηση του αναγνώστη για τον θάνατο του Διγενή;
- Πώς σχολιάζετε τις συμβουλές που δίνει ο Διγενής λίγο πριν πεθάνει τόσο στους στρατιώτες του όσο και στη γυναίκα του; (Ο εγωισμός και η αλαζονεία είναι χαρακτηριστικά των ηρώων. Θυμηθείτε και την περίπτωση του ομηρικού Αχιλλέα).

μια απάντηση στην παραπάνω ερώτηση μπορεί να είναι η επίδραση των μεσαιωνικών ερωτικών μυθιστορημάτων που γνώρισαν απήχηση και στη βυζαντινή αυτοκρατορία.

- Γιατί, κατά τη γνώμη σας, επιλέγει ο ανώνυμος ποιητής να αφηγηθεί και τον θάνατο του Διγενή; Γιατί επιλέγεται ένας τέτοιος θάνατος;⁵ (Ο Διγενής δεν μπορεί ούτε να σκοτωθεί, ούτε να γεράσει.)

Την τρίτη ώρα οι ομάδες συνεχίζουν ή ολοκληρώνουν τις παρουσιάσεις τους και συζητάνε συγκριτικά για τους δύο ήρωες, σχολιάζοντας τα χαρακτηριστικά τους αλλά και την αλλαγή του ηρωικού ιδεώδους, αφού πλέον καθίσταται φανερός ο ρόλος που παίζει ο έρωτας στη συγκρότησή του.

10η ώρα: Συνόψιση των μεσαιωνικών ηρώων

Προαιρετικά, και εφόσον ο/η εκπαιδευτικός το κρίνει απαραίτητο, μπορεί να αφιερώσει μία επιπλέον ώρα, για να συγκεντρωθούν οι παρατηρήσεις του προηγούμενου εξαώρου σχετικά με τον (υστερο)μεσαιωνικό ήρωα και να εκφραστούν συνολικά οι μαθητές και οι μαθήτριες για το ηρωικό ιδανικό.

Σε αυτήν την ώρα θα πρότεινα να συζητηθούν επιπλέον ορισμένα ερωτήματα όπως:

- Σε ποιον απευθύνονται τα αναγνώσματα αυτά;
- Έχει σημασία για τη συγκρότηση του ήρωα και την περαιτέρω μυθοποίησή του, εάν αυτός είναι ιστορικό πρόσωπο ή μυθοπλαστικό;
- Σε σχέση με τις δικές σας προσλαμβάνουσες πώς κρίνετε αυτούς τους ήρωες;

Σχετικά με την πρώτη ερώτηση, μπορούμε να επισημάνουμε τη δημόδη γλώσσα στην οποία είναι γραμμένα τα κείμενα αυτά, το φανταστικό, το υπερβολικό και εν πολλοίς το παραμυθικό στοιχείο που τα χαρακτηρίζει και επιπλέον την πρόσληψη κάποιων από τους ήρωες, κυρίως τον Αλέξανδρο και τον Διγενή, λιγότερο τον Βελισάριο, ως «εθνικών» ηρώων που αντιμάχονται τους εχθρούς της αυτοκρατορίας

⁵ Εδώ μπορούμε να υπενθυμίσουμε την ομηρική ηρωική αντίληψη πως ο θάνατος στο πεδίο της μάχης ήταν ένας τιμημένος θάνατος και να σχολιάσουμε την αλλαγή παραδείγματος και φυσικά τα εντελώς διαφορετικά ιστορικά και κοινωνικά συμφραζόμενα μέσα στα οποία γράφονται τα δύο έργα (*Ιλιάδα*, *Διγενής*).

και εν πολλοίς του γένους. Μπορούμε, τέλος, να υπενθυμίσουμε πως, για παράδειγμα, η ιστορία του Διγενή, πριν αποτυπωθεί σε γραπτό κείμενο, πιθανότατα αποτέλεσε, έστω και τμηματικά, λαϊκό άσμα, όπως αιώνες πριν είχε συμβεί και με τα ομηρικά έπη. Άλλωστε, –μπορούμε να απευθύνουμε αυτό το ερώτημα στους μαθητές και τις μαθήτριές μας– σε ποιον απευθύνονται σήμερα όλες οι ιστορίες με ήρωες (αν και νομίζω ότι πρέπει να έχουμε υπόψη μας πως η διάκριση ανάμεσα σε λόγιο και λαϊκό, δεν έχει πια τα στεγανά όρια που διέθετε κάποτε);

Σχετικά με το δεύτερο ερώτημα, θεωρώ πως τα ίδια τα κείμενα μάς δείχνουν πως η έμπνευση ενός δημιουργού δεν χαλιναγωγείται από τις όποιες ιστορικές αναφορές και πως, είτε ένας ήρωας έχει ιστορικές καταβολές είτε όχι, η δημιουργική φαντασία θα τον ηρωοποιήσει και θα μυθοποιήσει όσο εκείνη επιθυμεί. Εντέλει, μοιάζει να αντιμετωπίζει των ιστορικών καταβολών ήρωα ως εντελώς μυθοπλαστικό, αλλά και να εντάσσει σε ένα αναγνωρίσιμο ιστορικό πλαίσιο έναν μυθοπλαστικό ήρωα.

11η-13η ώρα: Οι υπερήρωες της εποχής μας

Τις επόμενες τρεις ώρες θα ασχοληθούμε με ήρωες και ηρωίδες με τους οποίους οι μαθητές και οι μαθήτριές μας είναι πιθανότατα πιο εξοικειωμένοι. Πρόκειται για τους ήρωες, δηλαδή τους υπερήρωες, του δεύτερου μισού του 20ού αι., που έγιναν κυρίως γνωστοί μέσα από τη μαζική τέχνη του κινηματογράφου. Εξηγούμε, ωστόσο, στους μαθητές και τις μαθήτριές μας πως η πλειονότητα των υπερηρώων που γνωρίζουν χάρη στην 7η τέχνη ξεπήδησε μέσα από τις σελίδες των κόμικς, αρκετά δημοφιλών και στην Ελλάδα, δεκαετίες πριν. Φροντίζουμε να τους/τις έχουμε ζητήσει πριν το τέλος της προηγούμενης ενότητας να φέρουν για αυτήν την πρώτη ώρα της καινούριας ενότητας βιβλία, κόμικς, graphic novels ή κινηματογραφικές ταινίες με αγαπημένους υπερήρωες ή υπερηρωίδες. Ζητάμε από τις ομάδες να διαλέξουν έναν υπερήρωα ή μια υπερηρωίδα για να μιλήσουν γι' αυτόν/αυτήν στην ολομέλεια τις επόμενες ώρες. Εφόσον οι ομάδες επιλέξουν να παρουσιάσουν τον υπερήρωα/την υπερηρωίδα μέσα από κάποια κινηματογραφική ταινία, κάτι που είναι και αρκετά

πιθανό, προτείνεται να επιλέξουν και συγκεκριμένα αποσπάσματά της. Σε κάθε περίπτωση, μπορεί να χρειαστεί η ολομέλεια να μεταφερθεί σε ειδικά εξοπλισμένη αίθουσα, ενώ πιθανόν να χρειαστούν περισσότερες από τρεις διδακτικές ώρες.

Ειδικότερα, αναμένουμε οι ομάδες να σχολιάσουν τα χαρακτηριστικά του ήρωα ή/και της ηρωίδας και να δώσουν έμφαση στη δύναμη που τον/την διακρίνει (Εμφυτη ή επίκτητη; Πώς αποκτήθηκε; Τί προβλήματα αντιμετώπισε; Πώς την αξιοποίησε;). Να επισημάνουν εάν ο ήρωας/η ηρωίδα έχει αποκλειστικά ανθρώπινες ιδιότητες (π.χ. Batman, Catwoman) ή όχι (π.χ. ο Superman έχει εξωγήινη προέλευση, ο Spiderman και οι αποκαλούμενοι X-men έχουν υπερφυσικές ιδιότητες). Μπορούν, επιπλέον, να συγκρίνουν τις υπερδυνάμεις των συγκεκριμένων ηρώων με αυτές που έχουν ήρωες, όπως ο Αχιλλέας στην *Ιλιάδα* ή ο Διγενής Ακρίτης, ειδικά όταν αντιμετωπίζουν πολυάριθμους εχθρούς τους οποίους και κατατροπώνουν.

Επίσης, σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του υπερήρωα αλλά και στην απήγησή του, εντός και εκτός του κειμένου, παίζει και η εξωτερική του εμφάνιση, αφού τα κοστούμια και οι μάσκες αποτελούν το σήμα κατατεθέν πολλών από αυτούς, όπως αντίστοιχα η ασπίδα και τα όπλα για τον Αχιλλέα. Η παραπάνω διαπίστωση σχετίζεται εν μέρει και με το γεγονός ότι συνήθως αυτοί οι ήρωες έχουν διπλή ταυτότητα και ό,τι ηρωικό είναι μέρος της δεύτερης, κρυφής ταυτότητάς τους, και επομένως, σε αντίθεση με τους αρχαίους ήρωες, δεν τους αναγνωρίζεται το κλέος. Αντίθετα, οι περισσότεροι από αυτούς παρουσιάζονται στην καθημερινότητά τους αρκετά ταπεινοί και μετριόφρονες (π.χ. Superman, Spiderman). Ζητάμε, λοιπόν, από τις ομάδες να σχολιάσουν τη διπλή ταυτότητα των ηρώων και των ηρωίδων και να την αντιπαραβάλουν με την ταυτότητα των αρχαίων και μεσαιωνικών ηρώων, οι οποίοι δεν θα μπορούσαν σε καμία περίπτωση να προβούν στις ηρωικές τους πράξεις μεταμφιεσμένοι και εν κρυπτώ. Οι ήρωες αυτοί είναι πολύ περήφανοι για τις πράξεις τους και σε πολλές περιπτώσεις αγγίζουν τα όρια της αλαζονείας.

Θα μπορούσαν, παράλληλα, να διερευνήσουν ποιον ρόλο παίζει ο έρωτας στη ζωή των υπερηρώων και να προβούν σε μία σύγκριση με τους παλαιότερους ήρωες. Είναι ενδιαφέρον να παρατηρήσει κανείς πως πολλοί γνωστοί υπερήρωες είναι ταυτισμένοι αποκλειστικά με μία γυναίκα (π.χ. Superman και Lois Lane), ενώ άλλοι εμφανίζονται κατά καιρούς να σχετίζονται ερωτικά με διάφορες γυναίκες (π.χ. Batman), πιθανή ένδειξη της αδιαφορίας τους για τον έρωτα και της αφοσίωσής τους στον αγώνα ενάντια στην αδικία και το κακό.

Αξίζει, επίσης, να επισημανθεί η γέννηση τον 20ό αι., παράλληλα με τους υπερήρωες, των υπερηρωίδων. Μπορούμε να ζητήσουμε από μια ομάδα να ασχοληθεί με έναν θηλυκό υπερήρωα, όπως τη Wonder Woman, την Invisible Woman, τη Jean Grey, τη Phantom Lady, την Catwoman κ.ά. Μπορούν οι ομάδες να σχολιάσουν τη σταδιακή αλλαγή του ρόλου της γυναίκας κατά τη διάρκεια του προηγούμενου αιώνα που σίγουρα συνέβαλε στη γέννηση των υπερηρωίδων. Επίσης, να διερευνήσουν κατά πόσο οι δυνάμεις μιας υπερηρωίδας διαφέρουν από αυτές του υπερήρωα, αν δρα μόνη της ή στο πλάι ενός υπερήρωα και να αξιολογήσουν αυτήν την επιλογή, και αν τυχόν τα γυναικεία στερεότυπα, ότι π.χ. η γυναίκα πετυχαίνει τους στόχους με τη γοητεία της ή την πονηριά της, συναντώνται και στις υπερηρωίδες.

Επιπλέον, προτείνεται οι ομάδες να δώσουν έμφαση στο κειμενικό είδος που έκανε γνωστούς αυτούς τους ήρωες, καθώς και στον ρόλο της εικόνας, έντυπης ή ψηφιακής. Είναι αυταπόδεικτη η δύναμη που η εικόνα κατέχει και ο ρόλος που παίζει στην αποτύπωση του ήρωα στο μυαλό των αναγνωστών και θεατών. Πώς θα φαινόταν στους μαθητές και τις μαθήτριες, αν διάβαζαν για τους αγαπημένους τους υπερήρωες όχι σε κόμικς ή graphic novels, αλλά σε ένα διήγημα ή μυθιστόρημα που δεν χρησιμοποιεί εικόνες; Πώς θα επηρέαζε μια τέτοια ανάγνωση την πρόσληψη του ήρωα; Περιορίζει η χρήση της εικόνας τη φαντασία του αναγνώστη; Πώς φαντάζονται, για παράδειγμα, οι μαθητές και οι μαθήτριες τον Αχιλλέα ή τον Διγενή Ακρίτη;

Τέλος, θα θέλαμε οι μαθητές και οι μαθήτριες να προσπαθήσουν να ερμηνεύσουν την ανεπάρκεια των παραδοσιακών ηρώων, που ανάγκασε τους δημιουργούς του 20ού αι. να καταφύγουν στην κατασκευή υπερηρώων και υπερηρωίδων. Να σκεφτούν τον ρόλο που διαδραμάτισε η τεχνολογική εξέλιξη στη διαμόρφωση των χαρακτηριστικών των ηρώων αυτών (π.χ. η εξερεύνηση του σύμπαντος για την καταγωγή του Superman, τα ηλεκτρονικά gadgets του Batman, το διαστημικό ταξίδι που εκθέτει τους Fantastic 4 σε κοσμικές ακτίνες που ευθύνονται για τις υπερδυνάμεις τους) ή η επιστήμη (π.χ. η μετάλλαξη των X-men που τους προσδίδει υπεράνθρωπες δυνάμεις, τα πειράματα σε μια αράχνη υπεύθυνα για τις δυνάμεις στον Spiderman). Επίσης, μπορούν να αναλογιστούν τον ρόλο της αστικοποίησης που κορυφώθηκε τον προηγούμενο αιώνα και επομένως να συνειδητοποιήσουν πως πρόκειται για ήρωες της πόλης, και πιο συγκεκριμένα της μητρόπολης (ας θυμηθούμε τη Metropolis του Superman, τη Gotham City του Batman, τη Νέα Υόρκη του Spiderman), οι οποίοι, όμως, χάρη στις δυνάμεις που διαθέτουν, δεν περιορίζονται σε αυτή, καθώς η δράση τους μπορεί να επεκταθεί σε όλη την υφήλιο αλλά και πέρα από τα όριά της, αφού στον αιώνα που μας πέρασε αυτά αποδείχτηκαν διαπερατά για τον άνθρωπο. Τελικά, να αναρωτηθούν πώς το ιστορικό και κοινωνικό συγκείμενο καθόρισε τη δράση των υπερηρώων· αν, δηλαδή, η εξέλιξη των ηρώων σε υπερήρωες καλύπτει συγχρόνως κάποια ανάγκη των ανθρώπων, ψυχολογική, ανεύρεσης ηθικού προτύπου ή μήπως παραμυθητική, ειδικά αν αναλογιστεί κανείς πόσο δοκιμάστηκαν οι άνθρωποι από τους μαζικούς πολέμους και την απειλή ενός πυρηνικού ολέθρου κατά τον 20ό αι.⁶

Προτείνεται, καθώς οι υπερήρωες αυτοί είναι ταυτισμένοι με την εικόνα (έντυπη ή κινηματογραφική), οι ομάδες να μην περιοριστούν στη χρήση ενός επεξεργαστή

⁶ Πβ., για παράδειγμα, και την περίπτωση του [Captain America](#) που το 1941 αντιμάχεται τον Χίτλερ. Εδώ ας θυμηθούμε και τον μεταγενέστερο αλλά και πολύ διαφορετικό δικό μας Μικρό Ήρωα των Ανεμοδουρά-Απτσόγλου.

κειμένου, αλλά να εκμεταλλευτούν τις δυνατότητες που προσφέρει στην κατασκευή ενός πολυτροπικού κειμένου, το οποίο μπορεί να συμπεριλάβει εικόνα, ήχο και βίντεο, ένα πρόγραμμα παρουσιάσεων.

14η-16η ώρα

Έχοντας γνωρίσει κάποιες αρχετυπικές ηρωικές μορφές, που άλλοτε στηρίζονται σε ιστορικά πρόσωπα και άλλοτε σε μυθοπλαστικά και που, με τον έναν ή τον άλλον τρόπο, εμφορούνται από το ηρωικό ιδεώδες ή προσλαμβάνονται από τους άλλους ως ήρωες, τις επόμενες ώρες οι μαθητές θα έρθουν σε επαφή με ένα εμβληματικό κείμενο της παγκόσμιας λογοτεχνίας που εστιάζει στον αντιήρωα: τον Δον Κιχώτη του Μιγκέλ ντε Θερβάντες μέσα από το αντίστοιχο σχολικό [απόσπασμα](#). Μια εισαγωγική παρατήρηση για την έννοια του αντιήρωα: εδώ δεν νοείται ως ο κακός ήρωας, ο φαύλος κατά τον Αριστοτέλη, ο μοχθηρός ή ο καιροσκόπος, όπως μπορεί να είναι, για παράδειγμα, κάποιος ήρωας του Καμύ ή του Ντοστογιέφσκι. Αντίθετα, με την έννοια του αντιήρωα, εννοούμε εδώ εκείνον που φαντάζεται τον εαυτό του ως ήρωα, που διακατέχεται από την έννοια του ηρωικού ιδεώδους, της αναζήτησης του δικαίου, που είναι ανιδιοτελής και υπέρμαχος του καλού έναντι του κακού, που ωστόσο αποτυγχάνει, διασύρεται εξαιτίας του γεγονότος ότι το ηρωικό ιδεώδες και η αναζήτησή του είναι κομμάτι της ονειροφαντασίας του, μία χίμαιρα.

Την πρώτη από τις τρεις ώρες που θα αφιερώσουν οι μαθητές στον αντιήρωα, διαβάζουν το εκτενές απόσπασμα από τα ΚΝΛ και ο/η εκπαιδευτικός, εφόσον το κρίνει απαραίτητο, δίνει κάποιες βασικές πληροφορίες για το μυθιστόρημα. Την επόμενη ώρα οι ομάδες διερευνούν μέσα από τα ακόλουθα ενδεικτικά ερωτήματα την έννοια του αντιήρωα και στο τέλος παρουσιάζουν σε ένα κείμενο τα συμπεράσματά τους σχετικά με αυτόν:

- Ποια είναι η ηρωική εικόνα που έχει σχηματίσει/κατασκευάσει για τον εαυτό του ο Δον Κιχώτης;

- Ποια είναι η αντηρωική εικόνα που έχει σχηματίσει για τον Δον Κιχώτη ο συνοδοιπόρος του, Σάντσο; Πώς διακωμωδεί την ηρωική αυτοεικόνα του αφεντικού του;
- Ποιες είναι οι ηρωικές πράξεις στις οποίες νομίζει ότι καταφεύγει ο Δον Κιχώτης; Πώς τις εκλογικεύει;
- Πώς επιτυγχάνεται η μυθοποίηση του ήρωα-ιππότη, σύμφωνα με τον Σάντσο (σ. 375);
- Ποια είναι η αντίληψη που έχει για τον ήρωα-ιππότη ο Δον Κιχώτης στη φανταστική του αφήγηση (σ. 375-378);
- Ποια στάδια πρέπει να περάσει ο ήρωας μέχρι να καταξιωθεί, σύμφωνα με τη φανταστική αφήγηση του ίδιου του Δον Κιχώτη (σ. 374-375);
- Εντοπίζετε κοινά στοιχεία ανάμεσα στους ήρωες για τους οποίους διαβάσατε τις προηγούμενες ώρες και της ιστορίας που αφηγείται ο Δον Κιχώτης (σ. 375-378); (Αρχικές περιπέτειες που εξαπλώνουν τη φήμη του, αναγνώριση από βασιλιά του ήρωα-ιππότη, σφοδρός έρωτας για βασιλοπούλα, επιτυχημένη δοκιμασία, οικειοθελής συμμετοχή του ήρωα στον πόλεμο, πολλαπλές νίκες έναντι των εχθρών, αρχική άρνηση βασιλιά να δώσει την κόρη του, τελική αποδοχή βασιλιά, αποκάλυψη πως ο ήρωας έχει βασιλικό αίμα.)
- Εντοπίστε στο κείμενο στοιχεία που ειρωνεύονται και γελοιοποιούν ή παρωδούν το ηρωικό ιδεώδες και εξηγήστε πώς αυτά συμβάλλουν στη σύλληψη του αντήρωα.
- Αναζητήστε στο [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#) του ΚΕΓ το επίθετο «δονκιχοτικός». Μπορείτε, με βάση το απόσπασμα που διαβάσατε, να εξηγήσετε το ερμηνευμα;

17η-18η ώρα

Κλείνοντας αυτήν τη διδακτική πορεία σχετικά με τους ήρωες, παλαιούς και συγκαρινούς, ελληνικής ή ξένης καταγωγής, ίσως θα είχε τη σημασία του να

ζητήσουμε από τους μαθητές και τις μαθήτριές μας να στοχαστούν πάνω στις έννοιες που μελέτησαν. Έτσι, λοιπόν, προτείνεται να συνθέσουν ένα κείμενο στο οποίο θα απαντάνε στο ερώτημα «Τί είναι για μας ο ήρωας;», κατά προτίμηση σε ένα συνεχόμενο δίσωρο, έτσι ώστε να αντιληφθούν οι μαθητές και οι μαθήτριες πως περιμένουμε από αυτούς/αυτές να σκεφτούν πάνω στο κείμενο που έχουν να συντάξουν. Εξηγούμε στην ολομέλεια πως δεν περιμένουμε κάποια συγκεκριμένη απάντηση και πως δεν υπάρχει κάποιος περιορισμός στον τρόπο με τον οποίο θα προσεγγίσουν το ερώτημα. Θα είχε ενδιαφέρον, αν ανακαλύπταμε πως ζητήματα που συζητήθηκαν όσο ξεδιπλωνόταν η διδακτική πρόταση, τα έλαβαν με κάποιο τρόπο υπόψη τους ή προβληματίστηκαν από αυτά. Φυσικά, εξίσου, αν όχι περισσότερο, ενδιαφέρον θα είναι το βλέμμα στο ηρωικό ιδεώδες από έναν έφηβο του 21ου αι. Πόσο, άραγε, τα προσωπικά βιώματα από τη μια, αλλά και η ιστορική και κοινωνική συγκυρία από την άλλη, θα καθορίσουν το βλέμμα αυτό και ποιον ρόλο παίζει η ηρωική «προϊστορία» με την οποία ήρθαν σε επαφή μέσα από τη διδακτική αυτή πρόταση;

ΣΤ. ΦΑΚΕΛΟΣ ΜΑΘΗΤΗ

—

Ζ. ΆΛΛΕΣ ΕΚΔΟΧΕΣ

Σε κάθε περίπτωση, πολλά μπορούν να γίνουν διαφορετικά σε αυτήν τη διδακτική πρόταση. Οι ώρες που θα αφιερωθούν σε κάθε κείμενο και σε κάθε ήρωα είναι απλά ενδεικτικές. Αυτό εξαρτάται κυρίως από τις ανάγκες του/της εκπαιδευτικού και τις δυνατότητες του τμήματος. Για παράδειγμα, στις πρώτες ώρες της διδακτικής αυτής πορείας θα μπορούσε ο/η εκπαιδευτικός, πλάι στον αρχετυπικό ήρωα Αχιλλέα, να προσθέσει και τον άλλο σπουδαίο ομηρικό ήρωα, τον Οδυσσέα, σε μια προσπάθεια να καταδείξει πως οι αρχαίοι ήρωες δεν στηρίζονται μονάχα στη ρώμη και στη γενναιότητα, αλλά συγχρόνως στην εξυπνάδα και στην πονηριά.

Ο/Η εκπαιδευτικός θα μπορούσε, επίσης, να προβεί στην αφαίρεση κάποιων κειμένων της μεσαιωνικής δημόδους γραμματείας. Θα μπορούσε, για παράδειγμα, να επιλέξει για μελέτη μόνο ένα από τα δύο ζευγάρια ηρώων. Επίσης, αν δυσκολεύεται να δουλέψει το θέμα των υπερηρώων, θα μπορούσε είτε να περιορίσει την ενότητα, π.χ. με την επιλογή ενός συγκεκριμένου υπερήρωα, είτε να την προσπεράσει εντελώς.

Άλλωστε, οι τελευταίες ώρες της διδακτικής πρότασης θα μπορούσαν να μην επικεντρωθούν αποκλειστικά στον αντιήρωα, αλλά γενικότερα στην ανατροπή του ηρωικού προτύπου. Έτσι, παράλληλα με τον Δον Κιχώτη, θα μπορούσαν να προστεθούν και κάποια κείμενα της νεοελληνικής λογοτεχνίας, όπως η *Eroica* του Κοσμά Πολίτη, που σε πολύ μεγάλο βαθμό θίγει και το θέμα του εφηβικού ηρωισμού αλλά και τις θανάσιμες συνέπειές του, ή ο *Λεωνής* του Θεοτοκά, ειδικά το σύντομο Δ΄ κεφάλαιο, στο οποίο τα παιδιά παίζουν πόλεμο σε συνδυασμό με το τέλος του ΙΣΤ΄ κεφαλαίου, στο οποίο οι δύο φίλοι, Λεωνής και Παύλος Πρώιος, αναθυμούνται τις ανέμελες μέρες του παιχνιδιού τους και συζητάνε για τους δύσκολους καιρούς που έρχονται. Τέλος, σε μια τέτοια εκδοχή μπορεί να αξιοποιηθεί το σχολικό [απόσπασμα](#) από τα ΚΝΛ της Β΄ Λυκείου που ανθολογεί από την *Αργώ* και τιτλοφορείται «Θέλω ηρωισμό». Και τα τρία λογοτεχνικά κείμενα της λεγόμενης Γενιάς του '30 θίγουν τη (διαχρονική;) ανάγκη των εφήβων για την αναζήτηση ενός ηρωικού προτύπου, αλλά και τους κινδύνους που μια τέτοια αναζήτηση κρύβει, ειδικά όταν ο έφηβος προσπαθεί να ντυθεί ο ίδιος με τη σκευή του ήρωα.

Η. ΚΡΙΤΙΚΗ

Μια κριτική που σε κάθε περίπτωση μπορεί να ασκηθεί στο σενάριο είναι η απουσία αποσπασμάτων από τη νεοελληνική λογοτεχνία στη διερεύνηση εκδοχών του ήρωα. Μια τέτοια έλλειψη προσπαθεί εν μέρει να καλυφθεί στην ενότητα «Άλλες εκδοχές». Γενικότερα, όμως, η χρήση αποσπασμάτων μπορεί να αποτελέσει τροχοπέδη στην προσπάθεια των μαθητών και των μαθητριών να αντιληφθούν τον ήρωα σε όλες του διαστάσεις.

Παράλληλα, η άγνοια για την αρχαία και μεσαιωνική κοινωνία, για την οποία ο/η εκπαιδευτικός θα πρέπει να μοχθήσει αρκετά, αν θέλει να την εντάξει στη διδακτική πρόταση, καθώς και τα ιστορικά και γραμματολογικά συμφραζόμενα τόσο της συγγραφής των μεσαιωνικών κειμένων όσο και του Δον Κιχώτη μπορεί να καταστούν ανυπερβλήτο εμπόδιο για ορισμένους μαθητές.

Η επιλογή να μην προταθεί κάποιο συγκεκριμένο κείμενο που αναδεικνύει τον υπερήρωα, αλλά να αφήσει την πρωτοβουλία στους μαθητές και τις μαθήτριες, μπορεί να κάνει πιο δύσκολη τη διαχείριση της διδακτικής πρότασης, ενώ ο/η εκπαιδευτικός μπορεί να έρθει αντιμέτωπος με μια σειρά υπερηρώων ή/και υπερηρωίδων τους οποίους/τις οποίες αγνοεί παντελώς.

Επίσης, ο/η εκπαιδευτικός μπορεί να αντιμετωπίσει δυσκολίες στην προσπάθειά του/της να κάνει στους μαθητές και τις μαθήτριες εύληπτη την έννοια του αντήρωα. Η διπλή ταυτότητα του αντήρωα, ως αρνητικού ήρωα αλλά και ως παρωδία του θετικού ήρωα, μπορεί να αποτελέσει πρόκληση για τον/την εκπαιδευτικό.

Θ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Στυλιανός Αλεξίου, επιμ., «Εισαγωγή», *Βασίλειος Διγενής Ακρίτης*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 2010 (¹1990).

Hans-Georg Beck, *Ιστορία της βυζαντινής δημόδους λογοτεχνίας*, μτφρ. Νίκη Eideneier, ΜΙΕΤ, Αθήνα ³1999 (1989).

Ι. Θ. Κακριδής, «Ιδιοτυπίες του ελληνικού μύθου», *Ελληνική Μυθολογία: Εισαγωγή στον Μύθο*, τ. 1, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1986.

Γιώργος Κεχαγιόγλου, επιμ., *Πεζογραφική ανθολογία. Αφηγηματικός γραπτός νεοελληνικός λόγος. Βιβλίο πρώτο: Από τα τέλη του Βυζαντίου ως τη Γαλλική Επανάσταση*, ΑΠΘ, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη), Θεσσαλονίκη 2003.

Δ. Ν. Μαρωνίτης & Λ. Πόλκας, [Αρχαϊκή Επική Ποίηση: Από την Ιλιάδα στην Οδύσσεια](#), ΑΠΘ, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη), Θεσσαλονίκη 2007.

Παντελής Μπουκάλας, [«Η Φυλλάδα του Μεγάλου Αλεξάνδρου»](#), *Η Καθημερινή* (09.03.1993).

Ομήρου Ιλιάς, τ. 2, μτφρ.-επιλεγόμενα Δ. Ν. Μαρωνίτης, Άγρα, Αθήνα 2010.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

[Κείμενο 1](#)

Στη μέση ο Αχιλλέας φορούσε τώρα τ' άρματά του· τα δόντια του έτριζαν, τα μάτια του άστραφταν σαν της φωτιάς τη φλόγα, έπνιγε την καρδιά του αβάστακτος καημός.

Μ' άγριο μένος για τους Τρώες, έβαλε πάνω του τα δώρα του θεού, αυτά που ο Ήφαιστος έκαμε με την τέχνη του:

πρώτα στις κνήμες πέρασε περικνημίδες όμορφες, στους αστραγάλους αρμοσμένες μ' αργυρές θηλιές· τον θώρακα μετά γύρω στο στήθος

βάζει, στους ώμους κρέμασε το χάλκινό του ξίφος, δεμένο με καρφιά ασημένια, χούφτωσε ύστερα και την πελώρια, στιβαρή του ασπίδα – αντανακλούσε ολόγυρα μια λάμψη, σαν φως του φεγγαριού.

Πώς όταν, στη μέση του πελάγου, βλέπουν οι ναύτες αντιφέγγισμα από φωτιά που καίει –την άναψαν σ' ένα ψηλό βουνό βοσκοί, σε στάνη ερημική–, όμως αυτούς απρόσμενα οι θύελλες τους σπρώχνουν στον ψαρίσιο πόντο, μακριά από φίλους και δικούς· παρόμοια ανέβαινε ψηλά στον ουρανό η λάμψη

απ' την πανέμορφη, τη στολισμένη ασπίδα του Αχιλλέα.

Ύστερα σήκωσε το στέρεο κράνος και το 'βαλε στην κεφαλή του –

σαν άστρο έλαμψε η αλογίσια φούντα, κυμάτιζαν ολόγυρα

χαίτες χρυσές, που ο Ήφαιστος πυκνές τις είχε δέσει.

Ζωσμένος στ' άρματα ο Αχιλλέας θεόμορφος δοκίμαζε

να δει πώς εφαρμόζουν, αν λεύτερα τα μέλη του στο τρέξιμο

τραβούν' τον σήκωναν ανάλαφρα, λες κι ήτανε φτερά,

τον αρχηγό των Μυρμιδόνων.

Από τη θήκη του τραβά το πατρικό του δόρυ, βαρύ, μεγάλο,

στιβαρό, που άλλος κανείς από τους Αχαιούς δεν είχε

δύναμη στο χέρι να το κουμαντάρει' ο Αχιλλέας μόνον

ήξερε να το ρίχνει πάλλοντας – φράξινο δόρυ, πηλιορείτικο,

που κάποτε ο Χείρων το 'κανε δώρο στον πατέρα του,

απ' του Πηλίου την κορφή φερμένο, για να σκοτώνει ήρωες.

Στο μεταξύ ο Άλκιμος κι ο Αυτομέδων φρόντιζαν

να ζέψουν τ' άλογα: τους φόρεσαν ωραία λουριά, τους έβαλαν

στο στόμα χαλινάρια, τραβώντας τα ηνία πίσω, στη στέρεη άμαξα.

Συνάμα το μαστίγιο αρπάζει ο Αυτομέδων, φωτεινό, καλάρμοστο στο χέρι,

και πήδηξε στο αμάξι' ξοπίσω αρματωμένος

ανέβηκε κι ο Αχιλλέας, λάμποντας μες στα όπλα του

σαν ήλιος που ανατέλλει.

(*Ομήρου Ιλιάς*, μτφρ. Δ. Ν. Μαρωνίτης, Άγρα, Αθήνα 2010, σ. 177-178.)

[Κείμενο 2](#)

Όταν ωστόσο βρέθηκαν στο πέρασμα του ποταμού,
του Ξάνθου, με τις καλές ροές και τις πολλές του δίνες,
που αθάνατος θεός τον γέννησε ο Δίας, τους έκοψε ο Αχιλλέας
στα δυο. Μισούς τους έσπρωχνε, στον κάμπο κυνηγώντας,
προς την πόλη, όπου, μια μέρα πριν, οι Αργίτες έντρομοι
το έβαζαν στα πόδια, μπρος στην ακάθεκτη ορμή
του φημισμένου Έκτορα· εκεί εκείνοι τώρα τρέμοντας
ορμούσαν, ενόσω η Ήρα άπλωνε εμπόδιο μπροστά
μια καταχνιά πυκνή.
Οι υπόλοιποι μισοί στριμώνχονταν μες στο βαθύρροο,
ασημοστρόβιλο ποτάμι, όπου με πάταγο πηδούσαν·
βούιζε γύρω τους άγριο το ρεύμα, οι όχθες του βογκούσαν,
κι αυτοί κραυγάζοντας εδώ κι εκεί να κολυμπήσουν
γύρευαν, ανάμεσα στους στρόβιλους του ποταμού.
Πώς σμάρι ακρίδες, για να γλιτώσουν τη ριπή της φλόγας,
ρίχνονται τρομαγμένες στο ποτάμι, ενώ κορώνει ακάματη
η φωτιά που φούντωσε στα ξαφνικά, κι αυτές ζαρώνουν
μέσα στο νερό, έτσι, μπροστά στον Αχιλλέα το μένος,
στα βοερά, βαθιά νερά του πολυστρόβιλου Σκαμάνδρου
ανάκατα στοιβάζονταν άλογα κι άντρες.
Εκείνος τότε θεογέννητος, το δόρυ του άφησε στην όχθη,
ακουμπισμένο στ' αρμυρίκια, και μέσα πήδηξε, σαν θείος
δαίμονας, μόνο με το σπαθί, στον νου του έχοντας έργα φριχτά.
Πήρε ολόγυρά του να χτυπά, κι απαίσιο ουρλιαχτό σηκώθηκε,

καθώς το ξίφος του πετσόκοβε – από το αίμα το νερό πορφύρωσε.

Πώς, κυνηγημένα από θεριό δελφίνι, φεύγουν τα ψάρια

φοβισμένα, μαζεύονται σ' απόκρημνες κι απάνεμες γωνιές

του λιμανιού, γιατί αχόρταγο το κήτος καταβροχθίζει ό,τι βρεθεί

μπροστά του, παρόμοια οι Τρώες, αποφεύγοντας το ορμητικό νερό,

κάτω απ' τους όχθους ζάρωναν του ποταμού.

Κι όταν απόκαμαν τα χέρια του Αχιλλέα σκοτώνοντας, ψάρεψε

ζωντανούς μέσα από το ποτάμι δώδεκα λεβέντες, τον φόνο

ξεπληρώνοντας του ακριβού Πατρόκλου. Έξω τους τράβηξε,

στην όχθη, σαστισμένους σαν λαφόπουλα, δένοντας πίσω τους

τα χέρια με ισόμετρα λουριά, αυτά που τα φορούσαν γύρω

από πλεχτά πουκάμισα, κι έτσι δεμένους σε δικούς του τους παρέδωσε,

πέρα για να τους πάνε, στα βαθουλά καράβια.

Μετά ξανά ο Αχιλλέας όρμησε στους Τρώες, διψώντας αίμα.

(*Ομήρου Ιλιάς*, μτφρ. Δ. Ν. Μαρωνίτης, Άγρα, Αθήνα 2010, σ. 201-202.)